

landschapstriënnale

Human Nature

Productieve natuur in Noord-Brabant

Twaalf hefboomen voor natuurontwikkeling.

'Human Nature' is geschreven voor de Provincie Noord Brabant om inzicht te bieden in kansen voor natuurinclusieve ontwikkelingen. Het rapport beschrijft mogelijke 'hefbomen' voor natuurontwikkeling. Per hefboom worden de kansrijke gebieden voor deze 'natuurinclusieve' ontwikkelingen in Brabant op kaart gezet en geïllustreerd aan de hand van gerealiseerde voorbeelden en nog te ontwikkelen projecten. Daarmee ontstaat er een rijke catalogus aan mogelijkheden die inspiratie en richting biedt. De provincie kan er voor kiezen om door middel van een uitvoeringsprogramma actief te gaan sturen op enkele van deze hefbomen.

Meer lezen? Het hele rapport is te downloaden via deze
[<https://online.flippingbook.com/view/261947/> link].

Hoewel iedereen natuur waardeert, blijkt het in de praktijk moeilijk om deze waarde te kapitaliseren, laat staan om er verdienmodellen aan te koppelen.

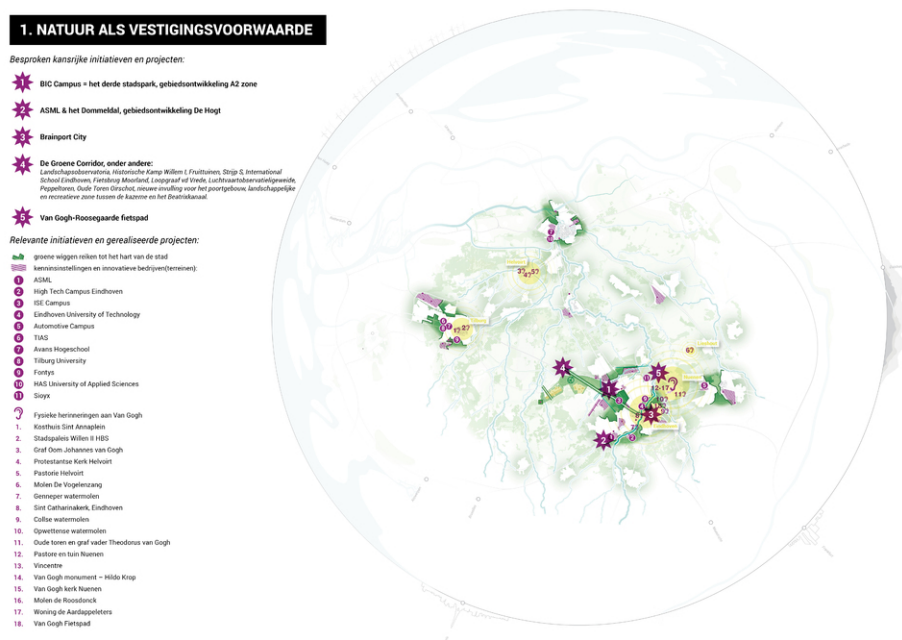
In het hedendaagse 'Brabants mozaïek' staan stad-land relaties dan ook op scherp. Natuur en landschappelijke waarden worden bevochten door bewoners en agrarisch ondernemers worden beperkt in de bedrijfsvoering. De schaa sprong die logistieke centra, windenergie, kassen en agrarische bedrijven maken, vormen een dilemma. Het sluit niet aan bij het landschap van Van Gogh zoals bewoners dat graag voor zich zien. Daarnaast lijkt het Brabants mozaïek kwetsbaar voor de aanstaande veranderingen.

Terwijl in Brabant de uitdagingen voor het Nederlandse landschap scherp naar voren komen, zo is binnen Brabant het beekdalenlandschap van Het Van Gogh Nationaal Park het gebied waar stad, natuur en productiegronden het sterkst verweven zijn. Het gebied bevindt zich centraal tussen de drie Brabantse steden; Eindhoven, Tilburg en 's-Hertogenbosch. Een gebied vol ruimtelijke contrasten, conflicten en uitdagingen, maar tegelijkertijd ook een lichtend voorbeeld van een waardevol cultuurlandschap waar recreatief gebruik, ecologische waarden en productiviteit hand in hand gaan. Maar ook geomorfologisch is Het Van Gogh Nationaal Park exemplarisch. De overgang van zand naar klei en van nat naar droog is in Het Groene Woud goed merkbaar op kleine afstanden. Hier is de frictie tussen een fijnmazig mozaïeklandschap en de grote opgaven, die om robuuste, veerkrachtige oplossingen vragen, het meest pregnant. Kortom een prachtige casus van een kleinschalig gewaardeerd landschap aan de vooravond van grote veranderingen.

De zoektocht naar verdienmodellen voor natuurontwikkeling is relevant voor heel Nederland. De uitdagingen, maar ook de kansen zijn extra groot in de nabijheid van stedelijk gebied. Hier is de behoefte aan natuur groot, en vaak ook de diversiteit aan agrarische activiteiten. Dat geldt zeker voor het Van Gogh Nationaal Park i.o. dat als 'binnentuin' voor de grootste Brabantse steden fungeert. Op de Loonse en Drunense Duinen na is dit gebied geen park of natuurgebied in de conventionele betekenis. Het Van Gogh Nationaal Park is grotendeels cultuurlandschap waar natuurontwikkeling gecombineerd moeten worden met andere activiteiten.

Het Van Gogh Nationaal Park i.o. is in 2021 tevens gastregio voor de 5e editie van de Landschapstriënnale. In het gebied zijn al vele bijzondere allianties gesloten tussen overheid, ondernemers en burgers om projecten te realiseren die tot een beter en mooier 'natuurinclusief cultuurlandschap' leiden. Deze initiatieven verdienen een podium en tijdens de Landschapstriënnale 2021 (LT21) wordt onderzocht hoe ze versneld en opgeschaald kunnen worden tot dragers van het landschap van de toekomst. De in dit rapport benoemde hefbomen vallen dan ook voor groot deel samen met de Landschapslaboratoria van de Landschapstriënnale. De landschapstriënnale kan dan ook fungeren om een aantal van deze hefbomen nader te onderzoeken. Andersom fungeert dit rapport als inspiratiebron voor het programma van de landschapstriënnale.

In Van Gogh Nationaal Park i.o. is de gastlocatie van de Landschapstriënnale 2021. Voor het programma ontleent de Landschapstriënnale inspiratie uit Human Nature en tijdens het festival in wordt in de tien Landschapslaboratoria een aantal hefbomen nader onderzocht.

Hoe kan de behoefte van de kenniseconomie aan hoogwaardige natuurinclusieve werk- en woonomgevingen worden aangewend om de natuur een impuls te geven?

2. RUIMTE VOOR DE BEEK

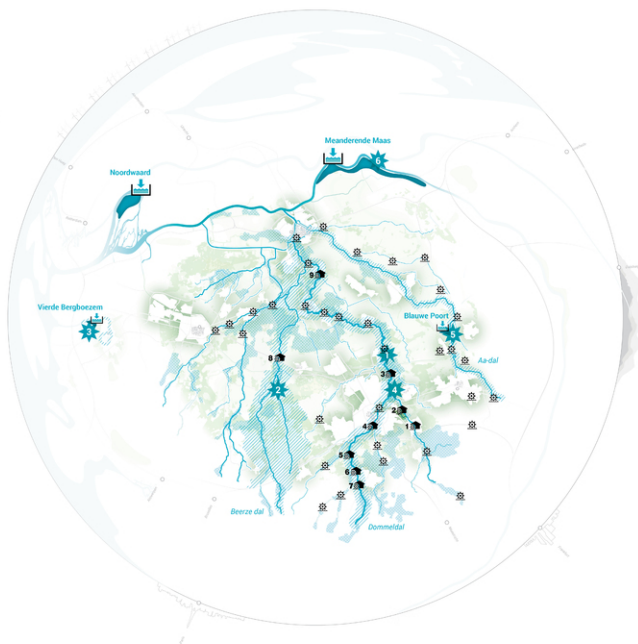
Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- Projecten Mozaiek Donmevallei - zes ruimtelijke watermachines
- Levensde Beere
- De Nieuwe Mark en de Vierde Berghoozen
- Watermolenslandschap / Brabantse watermolens
- Blauwe Poort Laarbeek
- Meanderende Maas

- watermolen
- verdwenen watermolen
- waterloeding
- bakken
- beekdalgebied
- natte natuurparels - risico voor verdroging

Watermolens in het Van Gogh Nationaal Park:

1. Collise watermolens
2. Opperlense watermolens
3. Hoopdijkse watermolens
4. Gennepse watermolens
5. Volmolens van Waalre
6. Donmeische watermolens
7. Verberse watermolens
8. Spoortkruis watermolens
9. Waterkrachtcentrale Donmevalstroom

Hoe kunnen waterhuishoudkundige maatregelen, onder andere tegen droogte, gecombineerd worden met natuurontwikkeling?

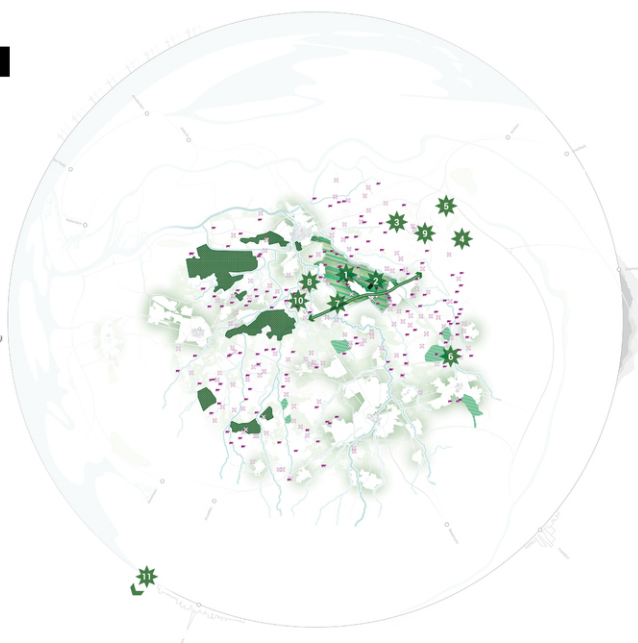
3. NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- Natuurakker Schijndel (inzending Brood & Spelen)
- Voedselbos Schijndel
- Landrij Van Tasse
- Circulaire boerderij Beers (inzending Brood & Spelen)
- AgroProefuin de Peel
- Het Groene Maatpak
- De Kipencoupe (inzending Brood & Spelen)
- De Wederkeer van het pastorale landschap (inzending Brood & Spelen)
- Natuurinclusieve stroekboerderijen Stadbroek (inzending Brood & Spelen)
- Herenboerderij Wilhelminapark en de Herenboerenbeweging
- Veta de la Palma

Relevante initiatieven en gerealiseerde projecten:

- Transitie melkveehouderij, o.a.:
Voorsel FoodLab TGV Twee Oudestruende Voordeelingen
Agroforestry project 'Landbouw op het melkveebedrijf'
Ethische eetketen
- toekomstige VAP-locaties volgens WUR prognose
- eerste nulverklaring Het Groene Maatpak (1924 - 1934)
- natura 2000 en PAS-gebieden
- zoekgebied natuur inclusieve landbouw / stroekelandbouw
aan de hand van verschillende initiatieven Brood & Spelen

Hoe kan het sluiten van kringlopen in de landbouw bijdragen aan de biodiversiteit?

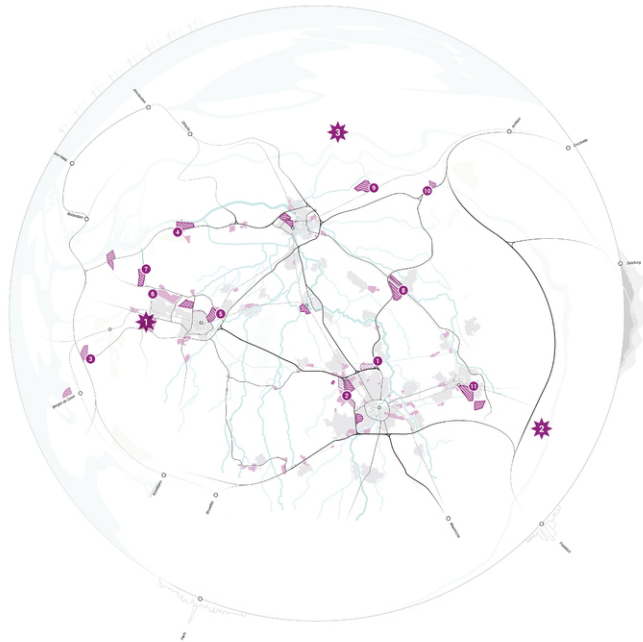
4. LANDSCRAPERS

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- ✱ Werklandschap Wijkervoort
- ✱ Klavert 4 Venlo
- ✱ Logistiek Medel, Tiel

Relevante initiatieven en gerealiseerde projecten:

- 1 Ekkerzijl
- 2 Nieuw Acht, Eindhoven
- 3 Bongwerf Roosendaal
- 4 Waalwijk
- 5 Railport Brabant, silk road naar China wekelijkse transport
- 6 Industrieterrein Vossenbergt Tilburg
- 7 Oosterhout
- 8 Voghel
- 9 Oss
- 10 Cuijk
- 11 Bokhorst, Helmond
- 12 logistieke bedrijventerreinen
- 13 te ontwikkelen bedrijventerreinen
- 14 overige bedrijventerreinen
- 15 (one)wegennetwerk
- 16 spoorwegennetwerk
- 17 treinstation

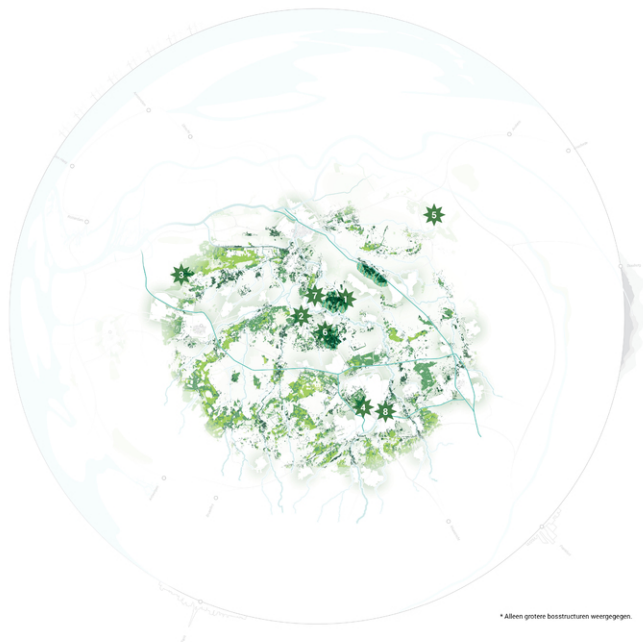
Hoe kan de verloodsing van Nederland gecombineerd worden met natuurontwikkeling?

5. BOUWEN MET BOMEN

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- ✱ Productief Poppeland (incubating Brood & Spelen)
- ✱ CLT Incubator Greentech Park Bostel
- ✱ Houten reproduct over de Midden-Brabantweg (H251)
- ✱ BiobaseCamp, CLT paviljoen Dutch Design Week
- ✱ Bezoekerscentrum De Maashorst
- ✱ PoppelPanorama op Landgoed Velder
- ✱ Woongebouw de Kleine Aarde
- ✱ The Dutch Mountains

- naaldbossen*
- gemengde bossen*
- loofbossen*
- voormalige rabattenbossen (Wijbeeshoek, de Geelders, De Scheeken)
- voorstel versterken historische structuur rabattenbossen
- kanalen als historisch én toekomstige transportmethode

* Alleen grotere bossen weergegeven.

Hoe kan bouwen en verstedelijking leiden tot meer en betere natuur?

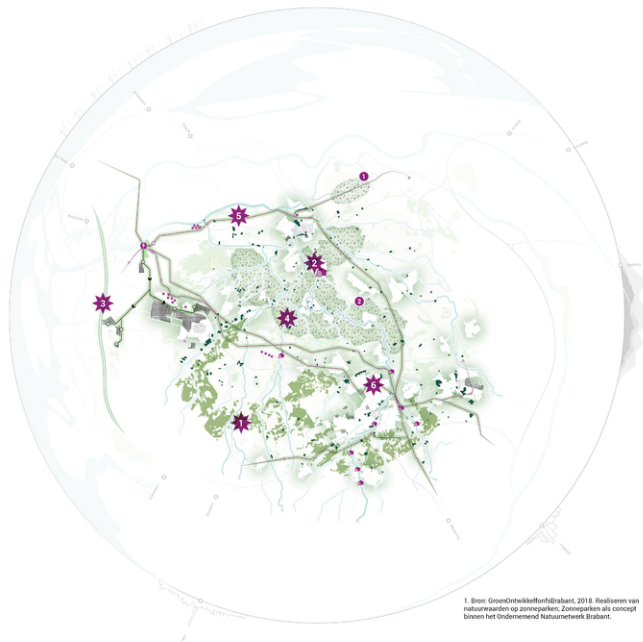
6. ENERGIELANDSCHAPPEN

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- ✱ Windbossen (op de Kempen)
- ✱ Waterkrachtcentrale Dommelstroom
- ✱ Energieschap Brabantse Balans A16
- ✱ Dutchblue
- ✱ Windparken in het woest amfibisch landschap
- ✱ Ecologisch Energie Netwerk

Relevante initiatieven en gerealiseerde projecten:

- ✱ watermolen als onderdeel in het energiesysteem
- ① zoekgebied windturbines
- ② zoekgebied 100.000 zonnepanelen, ECCO (Energy Community Cooperations)
- ruimte voor zonneparken op incourante grond i.c.m. natuurontwikkeling
- bossen mogelijk geschikt voor windturbines
- ruimte voor natuur onder hoogspanningsnetwerk
- bestaande windturbines
- hoogspanningsstations
- ⚡ zoekgebieden energievoorziening
- warmtevoorziening, ruimte voor natuur boven leidingenstraat
- warmtenetten

Hoe kan Nederland mooier en groener worden dankzij de energietransitie?

7. DE ZUIDERWATERLINIE

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- ✱ Landgoed Oud Horlaer
- ✱ Buitengebied 's-Hertogenbosch 1629
- ✱ Park 1629 's-Hertogenbosch
- ✱ West Brabantse Waterlinie

Overige verdedigingswerken en relictten:

- ✱ Fort bij Heilshuizen
- ✱ Fort Crevecoeur
- ✱ Fort Isabella
- ✱ Kruithuis Den Bosch
- ✱ De Citadel van 's-Hertogenbosch
- ✱ De Stelling bij Vught, Lunet 1 t/m 8
- ✱ Redoute van Bommel, 1 t/m 12
- ✱ Inundatiebuisen Elshoutse Dijk
- ✱ Het werk achter de Elshoutse Dijk
- ✱ Vestingsteden Zuiderwaterlinie
- landschapontwikkeling langs linie 1629 en de West Brabantse Waterlinie
- Inundatiegebieden Zuiderwaterlinie
- Fietso-en wandelroute route Linse Frederik Hendrik 1629
- ... Lange Afstand Wandelpad Zuiderwaterlinie (en indicatief de grens tussen Mer en zand)

Erfgoed en recreatie als drager van natuurontwikkeling.

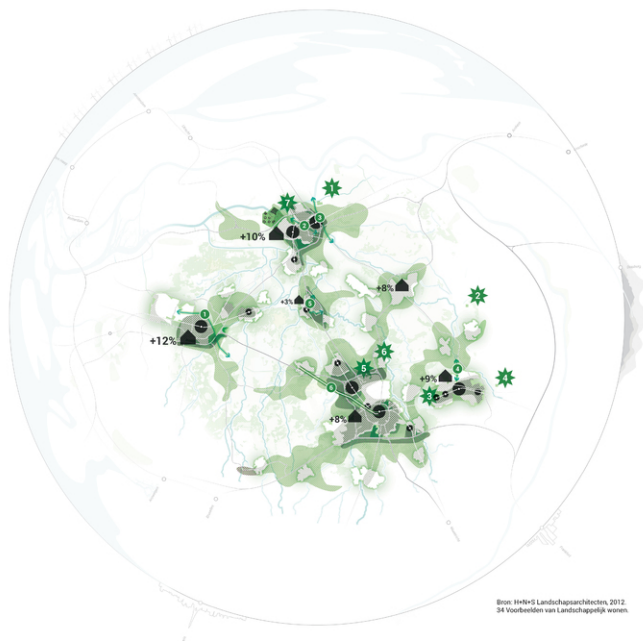
8. WOONLANDSCHAPPEN

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- Landschappelijk centrum de Grootte Wieden
- Ecodorp Boekel
- Brainport Smart District Helmond
- Higgsch centrum Deurne
- Eindhoven Supervillage / Oost West Son Best
- 't Harde Ven, Son
- Haverleij, 's-Hertogenbosch

Overige initiatieven en projecten, verbindingen tussen woonomgeving en natuur:

- Sportkanaal Tilburg
- Kanaalpark 's-Hertogenbosch
- Zuid Willemwaard
- Herstel van het Aantal in Helmond
- Bostel binnen de bruggen
- Groene Corridor (Jin Spoor 1)
- verwachte groei woonbehoefte tot 2030
- zeer goed bereikbaar gebied in stad
- goed bereikbaar gebied in stad
- goed bereikbaar buitengebied, geschikte omgeving voor woongebied in combinatie met natuurontwikkeling
- regelmatig goed bereikbaar buitengebied, geschikte omgeving voor woongebied in combinatie met natuurontwikkeling

Bron: H+N+S Landschapsarchitecten, 2012.
34 Voorbeelden van Landschappelijk wonen.

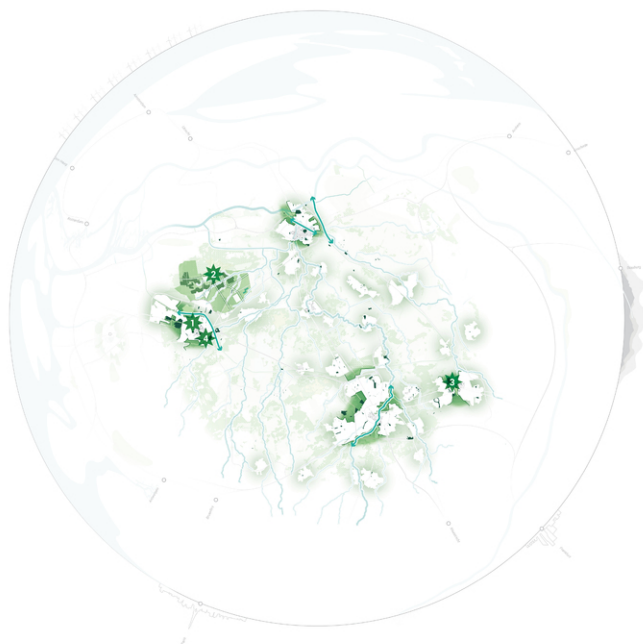
Natuurlijk wonen.

9. STADSNAUUR

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- Spoorpark
- Landschappspark Pauwels
- Kasteeltuin Bostel / Meesters van het landschap
- Tiny Forest Tilburg
- Gewildgroei

- stadsparken
- contouren landschappspark Pauwels
- groene velden reiken tot het hart van de stad
- verbinding stad en water

Vele beetjes maken veel natuur.

10. HELENDE NATUUR

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- Landpark Assisië
- GGE Eindhoven / Landgoed de Grote Beek
- Zorgpark Voorburg
- Geheugen van Brabant / Hemelrijksche Hoeve
- Landgoed Bleijendijk
- Achelse Kluis
- natuurpoorten
- ziekenhuizen
- natuur verbonden aan het ziekenhuis
- landgoederen
- dichtheid aan landgoederen - het retrate landschap

Landgoederen:

1. Oud Herlaar	28. Kasteel Stapelen
2. Kasteel Marick	29. Heerendijk
3. Goudewater	30. Velder
4. Wierberg	31. Sant
5. Nieuw Heilker	32. Zandveld
6. De Ruessenberg	33. Kasteel Heemstede
7. Janszweem	34. Kasteel Heemstede
8. Zeggenberg	35. Zwanenburg
9. Heerlijk	36. Middelburg
10. Peltlaar	37. Abdij Koningshoven
11. Zandveld	38. Ameland's Huis
12. Lizenburg / Kapellebos	39. Groenendaal
13. Willemshoek	40. Heerendijk
14. Lievevrouwen	41. De Utrecht
15. Voerburch	42. Heerendijk
16. Stenewijk	43. Galgen
17. Zwijndrecht	44. Heerendijk
18. Oorbaas	45. Kampina
19. Warghage	46. Heerendijk
20. Spaarndal	47. 't Heerendijk
21. Jagersloot	48. De Wierdijk
22. Eikenhorst	49. Kasteel Heerendijk
23. Bleijendijk	50. Kasteel Croy
24. Vender	51. Kasteel Heerendijk
25. Halze Barier	52. Souterbeek
26. Spaarndijk	53. Eickart

Ziekenhuizen:

- A. Jeroen Bosch Ziekenhuis
- B. Jeroen Bosch Ziekenhuis Bostel
- C. Jeroen Bosch Ziekenhuis Bostel
- D. Middelburg Ziekenhuis
- E. Catharina Ziekenhuis Eindhoven
- F. St. Anna Ziekenhuis
- G. Centrum Sport & Beweging
- H. Charles Ziekenhuis
- I. Maxima MC Veldhoven
- J. De Ruyterhuis
- K. EITZ Elisabeth

Natuurpoorten:

- 1. Herberg Manège van Loo
- 2. De Brink Linder
- 3. Kasteel Heerendijk
- 4. Stenewijk
- 5. Groot Spijk
- 6. De Ruyterhuis
- 7. De Sponckse Watermolen
- 8. De Ruyterhuis
- 9. De Vriesse Hut

Bron: Caspers, T., 2012. Landgoederen in Noord-Brabant.

Natuur als geneesmiddel.

11. NATUUR DOOR VERWAARLOOZING

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- Ziekfabriek Budei
- Amercentrale
- Fort Orvecoeur
- Lunetten bij Vught
- Dongecentrale & toekomstperspectief VABs

Voormalige verdedigingswerken:

- Fort bij Heilshuizen
- Het werk achter de Elshoutse Dijk
- Fort Isabella
- Kruithuis Den Bosch
- De Citadel van 't Hartogebosch
- Rijksoverheid van Bodei, 1 van 12
- Invalideelaten Elshoutse Dijk
- incurante gronden*
- vrijgekomen agrarische bebouwing (VABs)

1. Bron: GroenOntwikkelingsfonds/Brabant, 2018. Realiseren van natuurwaarden op zonneparken. Zonneparken als concept binnen het Ondermend Natuurnetwerk Brabant.

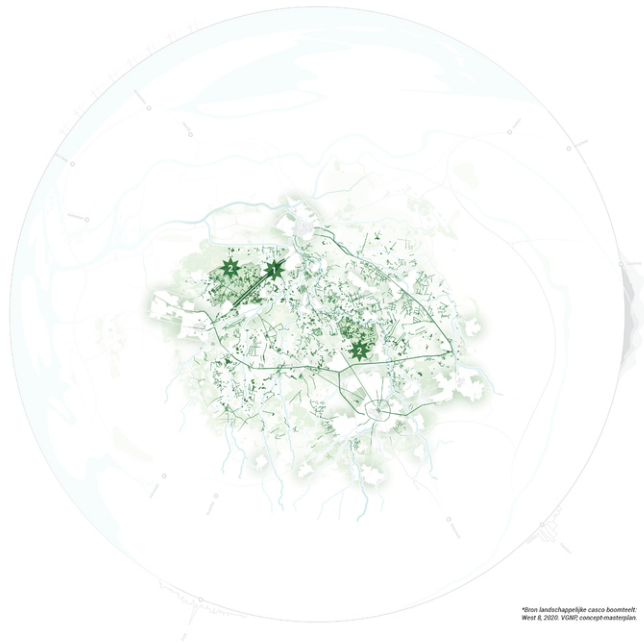
* locaties VABs zijn uitwerking op de kaart getekend.

Nieuwe natuur in oude gebouwen.

12. TIJDELIJKE NATUUR

Besproken kansrijke initiatieven en projecten:

- NIS als etalage voor boomkwekers
- Landschappelijk casco voor de boomteelt*
(Haren - Udenhout & Sint Oedenrode)
- cultuurhistorische lijnen met hoge of zeer hoge waarde
- NIS
- boomteelt
- regio / gebied met veel boomteelt

Tijdelijke natuur.

Het Van Gogh Nationaal Park is een gebied vol ruimtelijke contrasten, conflicten en uitdagingen, maar tegelijkertijd ook een lichtend voorbeeld van een waardevol cultuurlandschap waar recreatief gebruik, ecologische waarden en productiviteit hand in hand gaan.

